

ELS CAMINS DEL TERME MUNICIPAL DE LLORITO

Andreu Ramis Puig-gros

XV Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Manacor, 2002

Aquesta comunicació fa part d'un estudi toponímic de caràcter general del terme municipal de Llorito. D'aquest treball més ampli, ja n'hem donat a conèixer alguns resultats¹ que s'han ampliat darrerament amb algunes investigacions sobre el topònim major.² La present comunicació té l'origen en la comanda de l'Ajuntament de Lloret de Vistalegre (2001), orientada a documentar la retolació dels camins rurals del terme.

La metodologia utilitzada per al present recull toponímic sobre les vies de comunicació ha estat l'habitual en aquests casos: treball de camp i coneixement directe del territori; fonts orals; informació cartogràfica (històrica i actual) i informació documental.

La recerca en curs ha permès la identificació i localització de 52 vies de comunicació dins un espai de 17,4 Km². A les cinquanta-dues denominacions més habituals s'han d'afegir 17 variants també actuals i dotze denominacions, avui en desús, recollides a la documentació històrica. Tot plegat, 80 topònims. Així i tot, hem de dir que es tracta d'un recull inconclòs en què manquen, òbviament, alguns camins de veïns, els camins particulars, les camades i els camins de tres peus.

¹ La bibliografia toponímica sobre Llorito encara és escassa i de caràcter parcial i ha estat recollida a RAMIS PUIG-GROS, A. «Toponímia lloritana del segle XVII». *III Jornades d'Estudis Locals. Mancomunitat del Pla de Mallorca. Lloret de Vistalegre, 27-28 de març de 1998*. Mallorca: Di7 Edició, 1999, pàg. 97-108. Sobre el topònim major, vegeu COROMINES, J. *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial, 1996, i RAMIS, A. «Llorito. Algú s'ha tornat equivocar». *El Mirall* 24, 1989, pàg. 24-26. Sobre toponímia urbana vegeu: l'informe «Canvi dels noms dels carrers». *Quatre anys d'Història de Lloret*. Ajuntament de Lloret de Vistalegre, 1983. També AMENGUAL GOMILA, B. «El carrer Major. Els nostres carrers I». *Es Pi Gros* 34. Llorito, 1986, pàg. 10-11; «El carrer de ses Parres. Els nostres carrers II». *Es Pi Gros* 35/36, pàg. 24-25, i «El carrer d'es Fum. Els nostres carrers III» *Es Pi Gros* 37, pàg. 16-17. Sobre la Comuna, vegeu BIBILONI, P.; RAMIS, A. *Comuna de Llorito. Guia de visita*. Lloret de Vistalegre: Ajuntament, 1990, i RAMIS, A. «Pregó de la Va Diada de la Natura. 21 de març de 1993». *Paraules i fets. Els parlaments més rellevants dels actes institucionals*. Lloret de Vistalegre: Ajuntament, 1995, pàg. 40-44. Existeix, així mateix, el recull de CAIMARI, F. *Els noms de lloc de Sineu*. Palma: Cort, 1984, que conté alguns topònims lloritans.

² Vegeu RAMIS, A.; GINARD, A. «El topònim Llorito-Lloret de Vistalegre. Anàlisi evolutiva». *XIV Jornada d'Antroponímia i Toponímia. A: Homenatge a Guillem Rosselló Bordoy*. Vol. II. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura, 2002, pàg. 763-776; i RAMIS PUIG-GROS, A.; GINARD BUJOSA, A. «Sobre el topònim Loreto-Llorito als Països Catalans». *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*. València: Universitat, 18-21 d'abril de 2001.

Pel que fa a les qüestions de caràcter general que es poden extreure de l'inventari, s'ha dut a terme una doble anàlisi: en primer lloc, una recerca de caràcter territorial i històrica i, en segon terme, una classificació toponímica on s'ha fet esment dels aspectes semàntics i morfològics.

ASPECTES TERRITORIALS I HISTÒRICS

En primer lloc, podem constatar l'existència d'una estructura viària de caràcter històric fermament consolidada que dona lloc a tres xarxes superposades que corresponen a distintes etapes històriques.

Una primera xarxa radial que parteix del nucli urbà de Sineu, prèvia a l'existència del casc urbà de Llorito, que travessa l'actual terme municipal i que unia la vila de Sineu amb la ciutat (1309) i les viles de Montuiri (1373) i d'Algaida (1417).³ Com a derivació d'aquest darrer camí s'ha d'esmentar el camí de Manresa (1370) que uniria aquella via amb l'alqueria Manresa on a partir de la fundació d'un convent franciscà, a mitjan segle XVI, es configuraria l'actual nucli urbà.

En segon terme, els camins que, sense partir de Sineu, travessen l'actual terme de Llorito, orientats de Nord a Sud, que comunicaven el Pla amb el Raiguer i la Muntanya com el camí vell d'Inca (1615); el camí de Muntanya que anava de Sant Joan cap a Ruberts i Lloseta i, probablement, el camí de Sant Joan a Sineu. Igualment, els camins orientats i d'Est a Oest, com el camí vell d'Ariany (1510).⁴

Finalment, una xarxa radial des del nucli de Llorito que uneix el nucli urbà amb les distintes possessions i indrets del terme. Cal esmentar aquí que probablement el camí vell d'Inca juntament amb l'existència d'un punt d'abastament d'aigua foren elements determinants per a la localització del primitiu convent de franciscans (1545).

Malgrat aquesta primera hipòtesi, hem de dir que la investigació històrica està només encetada i que requereix d'un buidatge similar a l'efectuat per al segle XVII.⁵

³ MULET RAMIS, B.; ROSSELLÓ VAQUER, R.; SALOM SANCHO, J. M. *La capitalitat de Sineu. Segles XIII i XIV*. Sineu: Ajuntament, 1994, pàg. 131-132

— *La crisi de la vila de Sineu. Segle XV*. Sineu: Ajuntament, 1995, pàg. 58.

⁴ MULET RAMIS, B.; ROSSELLÓ VAQUER, R.; SALOM SANCHO, J. M. *Sineu aixeca una nova església. Segle XVI*. Sineu: Ajuntament, 1996, pàg. 50.

⁵ La documentació utilitzada, tota procedent de l'Arxiu Municipal de Sineu, és la següent: Cadastre de 1601. Sineu (AMS 2/4/I); Cadastre de 1607. Sineu (AMS 2/5/II); Cadastre de 1615. Sineu (AMS 1/7); Cadastre de 1635. Sineu (AMS 2/8); *Llibre de trabuch y descarrech de la present Vila y Universitat de Sineu. Any 1650*. (AMS 2/11/III); *Llibre de trabuch 1684*. (AMS).

Camins	1601	1607	1615	1635	1650	1684
camí de Algayda			629v			
camí de Inca			608v			
camí de Incha						366v
camí de la font figuera				298v		
camí de la garriga			372v			
camí de las jonqueras					414v	
camí de llorach				300v	403v	
camí de llorito	65			360v		
camí de manressa	63v					
camí de muntuhiri				302v	488v	
camí de muntuirí			608v	297v		
camí de son Baullo					403v	
camí de son baulo						359v
camí de son Joan Arnau				334v	445v	376v
camí de son Joan Jaume						418v
camí de vent						365v
camí del pou jusa				337v		
camí dels Jonchs						358v
camí Sineu						404v
iunt lo camí Son Joan Jaume						401v

De fet, a partir de la documentació del segle XVII, es poden identificar tot un conjunt de camins que perduren actualment i que es recullen a l'inventari que ara presentam. Aquest és el cas del camí d'Algaida (3), el camí de Montuiri (4) o el camí d'Inca (2). Aquest darrer apareix també documentat com a camí de Son Joan Jaume (1684), camí del Pou Jusà (1635) i com a camí de Vent (1684) en una al·lusió clara a indrets pels quals passa aquesta via i en una primera referència del que seria l'actual topònim urbà *carrer des Vent*, d'on parteix l'esmentat camí. Quant a les denominacions camí de Manresa, camí de Llorito i camí de Sineu, segurament es tracta de variants usades per identificar la derivació que uneix el camí d'Algaida, des de la punta d'en Pagès, amb l'actual nucli urbà. Les denominacions de camí de les Jonqueres, camí dels Joncs i camí de la Font Figuera, corresponen a l'actual camí de sa Font que uneix el poble amb la font que dona nom a aquesta antiga possessió. Igualment podem identificar els camins que es dirigeixen a les possessions de Son Bauló, Llorac, Son Joan Arnau i les Garrigues, identificades amb l'actual Comuna.

ASPECTES TOPONÍMICS

A l'hora d'analitzar les denominacions de les distintes vies de comunicació ens trobam sempre amb topònims compostos per un nom comú (carretera, camí, caminó),

carreró, dreuera) als quals s'afegeixen distints determinants. Pel que fa a aquests aspectes morfològics i, concretament, a les construccions hem diferenciat les següents variants:

Camí	+	de	+					Paixarí
Camí	+	de	+	el [del]				Ras
Camí	+	de	+	la				Font Figuera
Camí	+	de	+	els [dels]				Jonchs
Camí	+	de	+	les				Jonqueres
Camí	+	de	+	es [des]				Puig
Camí	+	de	+	sa				Casa Nova
Camí	+	de	+	ses				Barreres
Camí	+	de	+	ets				Establidors
Camí	+	de	+	ca	+	En [can]	+	Brines
Camí	+	de	+	ca	+	Na	+	Pujola
Camí	+	de	+	ca	+	es [cas]	+	Moro Tabac
Camí	+	de	+	Ço	+	En [Son]	+	Gelabert
Camí	+	de	+	Ço	+	Na [So Na]	+	Jonqueta
Camí	+	que ve	+	de	+	sa	+	Comuna

Pel que fa als camps semàntics, i d'acord amb la tipologia clàssica dels reculls toponímics, podem establir les següents agrupacions amb la seva distribució percentual: fenòmens naturals (1,25%), orònims (6,25%), hidrònims (7,50%), fitònims (5,00%) i noms relacionats amb l'acció antròpica (81,25%). Dins aquesta categoria, absolutament majoritària, trobam antropònims (noms, llinatges i malnoms), gentilicis, noms referits a construccions, conreus o propietats i finalment topònims majors o de localitats significatives.

Fenòmens naturals

Camí de Vent

Orònims

Camí de Baix de sa Riba

Camí de sa Serra

Camí de ses Comes

Camí del Ras

Camí des Puig

Hidrònims

Camí de la Font Figuera

Camí de sa Font

Camí del pou Jusà

Camí des Pou

Camí des pou de Son Estela

Camí des pou del Ras

Fitònims

Camí de la Garriga

Camí de les Jonqueres

Camí dels Jonchs
Camí des Figueral
Camí des Llorer de cas Sord

Acció antròpica

Camí d'Algaida
Camí d'Artà
Camí d'Inca
Camí de ca ets Alemanyans
Camí de can Beatet
Camí de can Brines
Camí de can Dimoni
Camí de can Riera
Camí de cas Moro Tabac
Camí de Llorach
Camí de Llorito
Camí de Lluçmajor
Camí de Manresa
Camí de Montuiri
Camí de Paixarí
Camí de Palaci
Camí de Ruberts
Camí de sa Casa Nova
Camí de sa Comuna
Camí de sa Rota d'En Palem
Camí de Sant Joan
Camí de ses Barreres
Camí de Sineu
Camí de So Na Jonqueta
Camí de Son Bauló
Camí de Son Berenguer
Camí de Son Busquet
Camí de Son Coix
Camí de Son Cul-en-rera
Camí de Son Daviu
Camí de Son Estela
Camí de son Fangos
Camí de Son Fred
Camí de Son Gelabert
Camí de Son Joan Arnau
Camí de Son Joan Jaume
Camí de Son Mas
Camí de Son Miralles
Camí de Son Pél
Camí de Son Pere
Camí de Son Pixedis
Camí de Son Real d'Alt

Camí de Son Vent
Camí de Son Virgo
Camí del Rei
Camí des Camp de Pina
Camí des Cementeri
Camí des Colomer
Camí des Establidors
Camí des Rafalet
Camí des Vecins
Camí que ve de sa Comuna
Camí Vell d'Algaida
Camí Vell d'Ariany
Camí Vell d'Inca
Camí Vell de Montuïri
Camí Vell de Sineu
Caminoi de Son Joan Jaume
Carreró entre Son Estela i Son Real
Carretera de Llorito a Montuïri
Carretera de Sineu a Palma
Carretera Vella de Sineu
Drecera de Montuïri
Drecera de Son Joan Arnau

Antropònims

Noms

Camí de Son Joan Jaume
Camí de Son Pere
Camí de Son Pixedis
Drecera de Son Joan Arnau

Llinatges

Camí de can Riera
Camí de Llorac
Camí de Son Bauló
Camí de Son Berenguer
Camí de Son Daviu
Camí de Son Estela
Camí de Son Gelabert
Camí de Son Joan Jaume
Camí de Son Mas
Camí de Son Miralles
Camí de Son Real d'Alt
Caminoi de Son Joan Jaume
Carreró entre Son Estela i Son Real
Drecera de Son Joan Arnau

Malnoms⁶

Camí de can Beatet
Camí de can Brines
Camí de can Dimoni
Camí de So Na Jonqueta
Camí de Son Busquet
Camí de Son Coix
Camí de Son Cul-en-rera
Camí de Son Fangos
Camí de Son Fred
Camí de Son Pél
Camí de Son Vent
Camí de Son Virgo

Gentilicis

Camí de ca ets Alemanys
Camí de cas Moro Tabac
Camí del Rei

Construccions

Camí de Palaci
Camí de sa Casa Nova
Camí de ses Barreres
Camí des Cementeri
Camí des Colomer

Conreus

Camí des Camp de Pina

Propietat

Camí de sa Comuna
Camí de sa Rota d'En Palem
Camí des Establidors
Camí des Rafalet
Camí des Vecins
Camí que ve de sa Comuna

Topònims

Camí d'Algaida
Camí d'Artà
Camí d'Inca
Camí de Llorito
Camí de Lluçmajor

⁶ Per al coneixement de la malnominació a Llorito, vegeu RAMIS, A. *Malnoms a Llorito. Segles XIV-XX*. Binissalem: Di7, 1997.

Camí de Manresa
 Camí de Montuïri
 Camí de Paixarí
 Camí de Ruberts
 Camí de Sant Joan
 Camí de Sineu
 Camí Vell d'Algaida
 Camí Vell d'Ariany
 Camí Vell d'Inca
 Camí Vell de Montuïri
 Camí Vell de Sineu
 Carretera de Llorito a Montuïri
 Carretera de Sineu a Palma
 Carretera Vella de Sineu
 Drecera de Montuïri

INVENTARI DE CAMINS

Es tracta d'un inventari parcial en el qual figuren gairebé tots els camins públics del terme municipal. Es recullen, en tot cas, els més transitats o els que, al nostre parer, corren algun perill d'ocupació, tancament o, fins i tot, desaparició. L'inventari s'ordena en una estructura d'arbre en la qual, a partir dels camins antics de traçat supramunicipal, s'enumeren els camins que en deriven. A partir d'aquesta pauta, cada topònim va precedir d'una xifra que, a partir del dígit inicial, permet la seva ràpida localització. A la descripció de cada una de les vies de comunicació s'assenyala: inici i final del tram referenciat, indrets més característics del traçat, riscs de pèrdua del traçat, i referències històriques o documentals si es coneixen.

Carretera Vella de Sineu (PMV-314-I)

Es tracta de la carretera PMV 314-1 de Sineu a Palma. Travessa les terres de Llorito de llevant a ponent per la part nord del terme. Durant el 1997 sofrí una profunda transformació que en mudà la fesomia. L'eixamplament i anivellament del traçat ha suposat la pèrdua de nombroses mostres de cultura material (capelletes d'aljub, cisternons, portells, parets seques, etc.). La pèrdua més significativa i ensems simbòlica ha estat la de la fita de la *raia* (límit municipal) amb Sineu, situada damunt la paret divisòria entre Son Marron i Binitaref, davant les barreres del camí de Son Joan Arnau. Com s'ha dit, és un camí documentat des de principis del segle XIV (1309) que ha rebut diverses denominacions: el camí vell de Ciutat, el camí del Rei o camí Reial.

Camí des Rafalet

Conegut també com a *camí de Costitx*.⁷ Camí de carro (asfaltat) que, en direcció nord-sud, va des de la carretera vella de Sineu al terme de Costitx, on enllaça amb el camí

⁷ Vegeu *4 anys de gestió (1987-1991)*. Lloret de Vistalegre: Ajuntament, 1991, pàg. 22.

vell d'Inca. Es tracta d'un camí relativament recent, probablement del segle XIX, sorgit arran dels establits de Son Marron i Son Gelabert. La seva traça rectilínia és pròpia d'aquest tipus de vies.

Camí de Son Gelabert

Vegeu descripció més endavant.

Camí de Cas Moro Tabac

Vegeu descripció més endavant.

Camí de Son Gelabert

Conegut també amb la denominació de *camí vell d'Inca*. Camí de carro asfaltat⁸ que va des de Llorito cap a Costitx. A Llorito comença com a perllongació del carrer des Vent i després de passar pel pou de Jurà, el Pouet i Son Gelabert d'Alt, travessa les terres de l'antiga possessió de Son Joan Jaume fins a arribar a la carretera vella de Sineu. Travessa la carretera i prossegueix entre Son Marron i s'Escala des Carro o ses rotes de Son Marron fins al terme de Costitx, molt prop de Son Ramon. Continua pel Castell d'Amós fins arribar a Costitx. Aquest trajecte original, entre la carretera vella de Sineu i el terme de Costitx, es va alterar amb l'establiment de terres de la possessió de Son Marron i el desplaçament del tràfec al camí des Rafalet. El 1997, amb la reforma de carretera vella de Sineu, s'ha tallat l'accés al traçat tradicional. Des del punt de vista històric també apareix documentat com a *camí d'Inca* (1615), *camí de Son Joan Jaume* (1684) i *camí del pou jusà* (1635).⁹

Camí de Son Pere

Camí de carro (asfaltat fins al camí de Baix de sa Riba) que va des del camí de Son Gelabert, al final del carrer des Vent, fins al pinar de l'antiga possessió de Son Pere. A mitjan trajecte intercedeix el camí de Baix de sa Riba. Aquesta denominació és recent (1980), tot i que popularment i de forma habitual era conegut amb aquest nom.

Drecera de Son Joan Arnau

Camí de tres peus que va del pou de Jurà cap a Llevant, i dóna pas a la caseta de na Balaguera i a les partides de terra de Son Joan Jaume de Na Vanrella, d'en Randa, d'en Pau Bondat i de Na Fustera. Era emprada per la gent que anava a treballar a Son Joan Arnau i anava per damunt una paretota i anteriorment —cap al 1930— per dins el Noguer. Actualment perduda dins una vorerada.

Camí de Son Joan Jaume

Camí de carro vorejat de paret seca que va del camí de Son Gelabert a les cases de la possessió de Son Joan Jaume. Parteix just devora el pouet, en direcció a llevant fins a l'era d'en Mengual. Una ramificació, cap a migjorn, dóna pas a les partides de terra de baix de Son Joan Arnau; una segona branca, per baix de les cases de Son Joan Jaume, mena a Son Joan Jaume d'en Vegili, d'en Jardin i d'en Mengual; la tercera dóna puja fins a les cases de la possessió, des de les quals transcorre entre la garriga de Son Joan Jaume i es Clos fins

⁸ *Op. cit.*, pàg. 21.

⁹ Vegeu RAMIS, 1999, pàg. 97-108.

enllaçar de nou amb el camí de Son Gelabert just davant Son Joan Jaume d'En Ruberto. En aquest darrer tram destaca el lledoner de la vora del camí.

Caminoi de Son Joan Jaume

Antic camí, vorejat de paret seca, que conduïa a les cases de Son Joan Jaume des del camí de Son Gelabert, just davant el portell d'aquesta possessió. Transcorre entre es Clos i can Bieló, just per darrera les cases d'aquesta propietat. En motiu de la construcció del dipòsit regulador d'aigua es paredà l'accés des del camí de Son Gelabert.

Camí de can Brines

Camí de veïns, sense asfaltar, que va des del camí vell d'Inca, en direcció a ponent, fins a la rota d'En Brines.

Caminoi de Son Joan Jaume

Caminet de veïns de 6 o 7 pams, flanquejat de paret seca i avui abandonat que parteix del camí vell d'Inca o de Son Gelabert cap a llevant, quasi paral·lel amb la carretera vella de Sineu (parteix just davant can Rosset o can Revellet). Transcorre entre can Moreu i sa Garriga de can Ramon de sa Riba. Anava a Son Joan Jaume d'En Saranso i d'En Garriguer.

Camí Vell d'Algaida

Conegut també com *es camí d'Algaida*. Camí que unia les viles de Sineu i Algaida. Per la part de llevant, entra en el terme de Llorito entre es camp Vanrell de Son Joan Arnau i Son Real, a la intersecció amb el camí de Son Fangos o camí del Rei —fins en aquest punt coincideix amb el traçat de la carretera de Sineu a Palma (PM 313). Transcorre per Son Estela, ca na Martina i Llorac, intercedeix l'actual carretera de Llorito a Montuïri (PMV 323-1), sa Font Figuera, terres de l'antiga possessió de Son Miralles, sa Talaia, can Moreno i Son Berenguer. Des del creuer amb el camí de Son Fred (sa Costa de na Curta) és conegut també com a *camí de Son Berenguer*.

Camí de Son Fangos

Conegut també com a *camí del Rei*. Camí que transcorre des de la carretera de Sineu a Llorito fins al camí de darrera Son Mas en direcció nord-sud. Parteix del Camp Vanrell de Son Joan Arnau i arriba just al darrera de les cases de Son Real de Baix. A partir del coll que fa entre el pinar de Son Real i l'hort de Son Fangos cap a migjorn, el camí transcorre per dins el llit del torrent. Servia d'accés al pou públic de s'Hort de Son Real. Actualment es tracta d'una via intransitable envaïda per la vegetació. Traça el límit municipal entre Sineu i Llorito. Per aquest motiu és conegut com sa *Raia*. Segons informació de Francesc Canuto es diu camí del Rei, nosaltres hem recollit camí de Son Fangos. Bartomeu Ramis *Morro* senyala també el nom de *camí del Rei*.

Camí des Colomer

Camí de carro (sense asfaltar) que va des de la carretera de Sineu a Llorito (PM 313) —a l'alçada del camí de Son Real d'Alt— fins a les cases des Colomer. Transcorre entre el camp Vanrell de Son Joan Arnau i propietats de veïnats. També dóna camí a Son Joan Arnau.

Camí de Son Real d'Alt

Camí de carro (sense asfaltar) que parteix de la carretera de Sineu a Llorito (PM 313), a l'alçada del camí des Colomer i que passa per Son Real d'Alt, ses Planes de Son Mas i

arriba al camí de Son Mas o camí de Montuïri. El vessant de migjorn, a partir de ses Planes, està en molt mal estat i sense eixermar. Apareix documentat a partir de mitjan segle XVIII.¹⁰

Camí des pou de Son Estela

Camí de carro, tancat de paret seca, que parteix del camí de Son Real d'Alt cap a ponent i condueix al pou públic de Son Estela. Està en un estat molt dolent (abril 1998).

Camí de Son Busquet

Conegut també com a *camí de Son Estela*. Camí de veïns sense asfaltar que parteix del camí d'Algaida cap a migjorn, entre Son Estela i can Soler, i dóna pas a les terres de Son Estela i Son Busquet i arriba, a la part alta del turonet de les Planes de Son Mas, a can Recolat.

Camí de sa Font

Aquesta via de comunicació uneix el casc urbà de Llorito i l'antic camí de Sineu a Algaida. Es tracta d'un camí asfultat que discorre longitudinalment, de Nord a Sud, per la part central d'aquesta lleugera conca o depressió delimitada per sa Costa i ses Timbes. El seu traçat coincideix amb el llit natural d'un seregall que té l'origen a Son Gelabert i que després de travessar els comellars d'en Moreu i d'en Miraes arriba a l'indret on el camí s'encaixa en torrentera i pren el nom de torrent de Llorac. Aquesta situació explica les primitives denominacions del camí, conegut com a *camí de les Jonqueres* (1650) o *camí dels Jonchs* (1684), en una clara al·lusió a la vegetació predominant en terrenys baixos, d'aiguamolls o ribes de cursos d'aigua.¹¹ Els anys 1979 i 1980 es va asfaltar i es va construir una síquia lateral des des Puntarró fins al camí d'Algaida per recollir les aigües d'escorrentia.¹²

Camí de sa Costa

Camí de carro sense asfaltar que parteix del camí de Sa Font, a la part de llevant, ran de can Poleo i que dóna pas a les propietats veïnals de sa Sínia i de sa Costa. Al final del camí, connecta amb la carretera de Llorito a Montuïri mitjançant un caminet de tres peus.

Camí de ca Na Pujola

Camí de veïns que, a la part de ponent, parteix del camí de sa Font, a l'indret de can Palau, entre sa Font d'en Company i sa Font de na Correvera i dóna pas a les parcel·les d'aquest indret. Pel fet de donar pas a una caseta d'aquesta propietat és conegut també per *camí de Can Sòller des Porxo*.

¹⁰ *Prosequint des de dit Travaser de son Llull fins al carraro de entre son Estela y son Real per entre los dos camins de Llorito y Montuïri. Lo Predio son Real de Guillem Real Dama 1618 £*

Lo Rafal dit son Real pocasanch del Rd. Joan Bapta. Reyal prev. 382£ (AMS. Registre de finques 1759 2/19, f. 32).

¹¹ Vegeu RAMIS, 1999, pàg. 97-108.

¹² *Quatre anys d'història de Lloret* (1982). Lloret de Vistalegre: Ajuntament, pàg. 34, 35, 59 i 70. El 1991 es van dur novament obres de millora, vegeu *4 anys de gestió (1987-1991)*, 1991, pàg. 22.

Camí de Son Daviu

Camí de carro que va des del camí d'Algaida fins al camí de Son Fred. Puja entre el molí d'en Nina i l'hort d'en Munar cap al turó de Son Daviu. Tal com testimonia la documentació, antigament havia tengut altres denominacions: «...*el llamado [camí] de Ses Comes, de Se Serra o de Son Daviu...*».¹³

Camí de Son Fred

Camí de carro (asfaltat) que va del camí de Sineu a Algaida (a sa Costa de na Curta) fins a la carretera de Llorito a Montuïri (PMV 323-1) i prossegueix cap a Son Brondo. Transcorre entre Son Daviu i Son Fred i al terç meridional conforma el límit municipal amb Montuïri. Es va asfaltar conjuntament amb el camí de Son Bauló el 1982.

Camí de Son Bauló

Conegut també amb la denominació col·loquial de *camí de Son Boló*. Camí de carro, asfaltat el 1982,¹⁴ que va des de la carretera de Sineu a Palma (PM 313) fins al camí de Sineu a Algaida. A l'extrem nord parteix del cementeri i acaba, al sud, a la denominada costa de na Curta. Passa per les cases de Son Bauló, per can Fesol i divideix les terres de l'antiga possessió de Son Bauló de les de sa Casa Nova. A la part de ponent es ramifica amb el camí de sa Casa Nova. Aquest és, segurament, el camí que a la documentació apareix com a camí de Manresa (1370) i que coincidia amb el traçat del camí de Muntanya que anava de Sant Joan cap a Ruberts i Lloseta.

Camí des Llorer de cas Sord

Camí de veïns que, a la part de ponent, parteix del camí de son Bauló i dóna pas a un parell de casetes i terres conegudes com can Xoroi, situades entre Son Boló, sa Sínia de ses Beates i es Figueral.

Camí de sa Casa Nova

Camí de carro asfaltat que va des del camí de Son Bauló fins a les cases de l'antiga possessió de sa Casa Nova, on acaba el terme. Des d'aquest darrer punt es bifurca i té continuïtat, cap al Nord, fins al camí des Camp de Pina i, cap al Sud, cap a la possessió de Son Company dins el terme de Montuïri. El camí de sa Casa Nova té dues ramificacions: el camí des Pou o camí de Son Pixedis i el camí des Figueral. Passa, així mateix, pel pou públic de sa Casa Nova.¹⁵

Camí des Figueral

Camí de veïns que va des del camí de sa Casa Nova (parteix del mateix pou de sa Casa Nova) fins al camí de Son Company, ja dins el terme de Montuïri.

¹³ Vegi's escriptura de compra-venda atorgada per Sebastià Soler Terrasa a favor de Rafel Jaume Balaguer, davant el notari José de Barcia y Calero el 29 d'octubre de 1913.

¹⁴ *Quatre anys d'història de Lloret* (1982), pàg. 34, 60 i 81. Vegeu també *4 anys de gestió (1987-1991)*, pàg. 23.

¹⁵ ORDINAS i MARCÉ, G. «Els pous públics de Llorito». *3 Jornades d'Estudis Locals. Mancomunitat Pla de Mallorca. Lloret de Vistalegre, 27-28 Març 1998*. Mallorca: Di7, 1999, pàg. 259-265.

Camí de Son Miralles

Camí de veïns que va des del camí d'Algaida a l'antiga possessió de Son Miralles. Passa pel pou públic de Son Miralles.¹⁶

Camí de Son Vent

Camí de veïns que va des del camí d'Algaida a les cases de Son Vent. També dona pas a la possessió de Son Toni Coll. Segons Maria Jaume *Xineta*, per dins aquesta possessió, arribava a la carretera de Montuïri.

Camí Vell de Montuïri

Conegut també com a *camí de Montuïri* i com a *camí de Llucmajor*.¹⁷ Camí de carro asfaltat (2001) que unia la vila de Sineu amb la de Montuïri, tot passant per Son Brondo. Configura la partió de sa Rota d'en Palem per la part de ponent. Des de ses Comes fins al camí que condueix a les cases d'aquesta possessió, a la vorera del camí hi ha una sèquia ampla que recull l'aigua d'escorrentia. Fa partió entre sa Rota d'En Palem, ses Comes i Paixarí i entre el pinar des Moro de Son Brondo i Son Munaret. Entre el camí de sa Rota i el camí vell d'Ariany, a l'indret que fa partió amb el sementer des Figueral, hi ha un tram deixat de la mà de Déu i intransitable. Segons alguns informadors a aquest tram li diuen *sa dreuera de Montuïri*. Documentat àmpliament des del segle XIV.¹⁸

Camí de can Riera

Conegut també com a *camí de sa Rota d'en Palem*. Camí asfaltat que condueix del camí vell d'Ariany fins a les cases de les possessions de sa Rota i de can Riera. Durant la dècada dels anys 90 es construí una sèquia de drenatge de formigó que davalla des de les cases fins al camí de Montuïri.¹⁹ Aquest mateix camí enllaça amb la carretera de Llorito a Montuïri (PMV 323-1) —entre el pou de Llorac i la intersecció amb el camí d'Algaida— tot passant pes Figueralet, es Rotaboc, can Betzugo, son Busquet i sa Vinya de Son Mas.

Camí de Sant Joan

Conegut també com a *camí de Son Virgo*. Unia les viles de Sineu i Sant Joan. Camí que va des del pont de Son Real, on conflueix amb el camí de Montuïri, fins a la carretera de Sineu a la vila de Sant Joan (PMV 3232). Intercedeix el camí d'Ariany i passa per can Marquesí, Son Virgo i Son Pastereta. Coincideix amb el límit municipal del terme de Sineu. El tram meridional, entre Son Pastereta i la carretera PMV 3232, està en molt mal estat.

Camí Vell d'Ariany

Camí que conduïa d'Ariany cap a Ciutat. Travessa el terme de Sineu, intercedeix les carreteres de Sineu a Petra i de Sineu a Sant Joan. Entra al terme de Llorito en el punt

¹⁶ ORDINAS i MARCÉ, 1999, pàg. 263.

¹⁷ Amador Bauzá de *can Riera* ha estat l'únic informador que dona aquest nom a aquesta via de comunicació.

¹⁸ MULET RAMIS, B.; ROSSELLÓ VAQUER, R.; SALOM SANCHO, J. M. (1994), pàg. 132, documenten una referència de 1373 sobre el camí de Montuïri. Els mateixos autors (1995) a *La crisi de la vila de Sineu. Segle XV*, pàg. 58, aporten dues cites documentals sobre aquesta via de 1469 i 1470. Finalment a *Sineu aixeca una nova església. Segle XVI*.1996, pàg. 49 recullen referències de 1514, 1544, 1581 1588 i 1589.

¹⁹ Vegeu *4 anys de gestió (1987-1991)*, pàg. 22.

d'intersecció amb el camí de Sant Joan. Separa les terres de Son Mas de les de Paixarí. El seu traçat transcorre ran del torrent de Llorac i travessa les terres d'aquesta antiga possessió. Surt a les denominades Rotes de Santanyí on enllaça amb el traçat de l'actual carretera de Llorito a Montuiri (PMV 323-1). El darrer tram a la part de ponent està sense asfaltar i en una situació molt descuidada. Documentat des d'antic.²⁰

Camí de Paixarí

Camí de carro sense asfaltar que va des del camí vell d'Ariany al conjunt de cases conformades per les de la possessió de Paixarí i altres veinats; des d'aquestes, prossegueix cap a migjorn i, encara que desdibuixat en un tram, enllaçava amb el camí de Son Coix.

Camí de Son Mas

Conegut també com a *camí de So na Jonqueta* i com a *camí de Montuiri*. S'inicia en el camí Vell d'Ariany, a l'indret de la Vinya de Son Mas, passa per darrera les cases d'aquesta possessió, transcorre entre Son Real d'Alt i can Pocasang i can Capdarròs i per darrera les cases de Son Real de Baix, intercedeix el camí Vell de Montuiri i continua dins el terme de Sineu. Hi conflueixen el camí de Son Real d'Alt i el camí de Son Fangos.

Camí de Son Coix

Des de la carretera de Llorito a Montuiri (PMV 323-1) pel puig de Son Coix per dins els establits de Llorac i per baix de Son Munaret. Pel traçat, encara que sense documentar, devia enllaçar amb el camí de Paixarí. Asfaltarat durant el mes d'octubre del 1998.

Carretera de Sineu a Palma (PM 313)

Des del punt de vista històric, durant el segle XVII, aquesta via apareix documentada com el *camí de Llorito* o el *camí de Manresa* (1601).²¹ Es tracta de la branca que unia el primitiu nucli de Manresa amb el camí d'Algaida amb el qual enllaçava a l'alçada de Son Estela (sa punta d'en Pagès). Col·loquialment es coneix també com a *carretera de Sineu*, quan designa el tram entre les dues poblacions, i com a *carretera de Palma*, a partir de Llorito cap a la ciutat. Els sineuers la coneixen com a *carretera de Llorito*.

Camí de Palaci

Camí de veïns que parteix de la carter de Sineu a Llorito, cap a tramuntana, i dóna pas a les terres d'aquest indret.

Camí des Colomer

Camí de veïns que, a la part de tramuntana, parteix de la carretera de Sineu a Llorito. Després de passar entre sa Coma de can Nofre Senyora i can Borràs arriba a les terres des Colomer, a la part de ponent de l'hort d'aquesta possessió.

²⁰ MULET RAMIS, B.; ROSSELLÓ VAQUER, R.; SALOM SANCHO, J. M. *Sineu aixeca una nova església. Segle XVI*, 1996, pàg. 50, aporten una referència del camí d'Ariany de 1510.

²¹ Vegeu RAMIS, 1999, pàg. 102.

Camí des Puig

Conegut també com a *camí des Putxet*, és un camí de veïns que parteix de la carretera de Sineu a Llorito, entre can Negret i can Boivàs, passa per can Burot, can Torret, can Llabrés i puja fins a les cases des Putxet i Son Món. Pren el nom del Putxet (puig Matgí o puig des Frases), un accident topogràfic destacat (196,7 m) que delimita i separa, pel llevant, el comellar de Baix de sa Riba dels turons de son Joan Arnau i Palaci.

Camí de Baix de sa Riba

Camí que uneix la carretera de Sineu a Llorito amb el camí de Son Pere, per la part de llevant del casc urbà.²² Orientat de Nord a Sud segueix el comellar paral·lel a sa Riba, la timba natural sobre la qual s'assenta el convent. A la part de migjorn s'inicia entre es Tarongers on hi ha situat el col·legi públic «Antònia Alzina» i can Serena.

Camí de sa Font

Vegeu la descripció a l'apartat de més amunt.

Camí de ses Barreres

Camí de veïns que parteix, a la part de migjorn, de la carretera de Sineu a Palma, entre ses Barreres i Son Bauló. Dóna pas a les terres de esmentades, a ses Timbes i Santa Rita.

Camí des Cementeri

Va des de la carretera de Sineu a Palma (PM 313) —cantó des Cementeri— fins al cantó de ca Na Frare. Serveix de línia de delimitació entre sa Comuna i es Camp Jeu. Es tracta d'un camí relativament recent, com la majoria dels camins que envolten sa Comuna. La proximitat del Cementeri fa indiscutible l'origen del topònim. A hores d'ara dóna accés al poliesportiu municipal i al camp de futbol.

Camí de Son Bauló

Vegeu la descripció a l'apartat de més amunt.

Camí des Camp de Pina

Conegut també per *camí de Son Pél*. Camí de carro asfaltat,²³ s'inicia a la carretera de Sineu a Palma (PM 313), ran de la bassa del Revell, prop del Cementeri, i separa les terres de Son Pixedis de les de Son Pél. Entra al terme d'Algaida i enllaça de nou amb la carretera de Sineu a Palma, baix de la possessió de Son Cervera. Hi conflueixen el camí de Son Pixedis o camí des Pou i el camí de sa Casa Nova.

Camí de Son Pixedis

Camí de veïnats sense asfaltar, conegut també com a *camí des Pou*. Va des del camí des Camp de Pina, a l'indret de can Pere Pagès, fins al camí de sa Casa Nova.

²² Vegeu *4 anys de gestió (1987-1991)*, pàg. 22. (1991).

²³ Asfaltat en càrrec al Pla d'obres i serveis del Consell General Interinsular del 1983. Vegeu *Quatre anys d'història de Lloret* (1982), pàg. 35, 60 i 82.

Camí de Son Pél

Camí de veïns que, a la part de tramuntana, parteix del camí des Camp de Pina i dóna pas a tot un seguit de partides de terra conegudes per Son Pél. Així mateix dóna camí a una casa coneguda per can León.

Camí de sa Casa Nova

Camí que va des del camí des Camp de Pina fins a les cases de l'antiga possessió de sa Casa Nova. Transcorre entre les terres de Son Florit i les del Camp de Pina. Una part del trajecte transcorre per dins el terme de Montuiri. D'aquest camí parteix el camí des Pinar de sa Casa Nova —dins el terme de Montuiri— que enllaça amb el camí de Son Company.

Camí de Can Rata

Camí de veïns que, a la part de tramuntana, parteix del camí del Camp de Pina i dóna pas a terres de conró i pinars situats en aquest indret. El traçat rectilini del camí transcorre paral·lel al seregall de can Rata.

Camí de can Dimoni

Camí de veïns que parteix, a la part de llevant, de la carretera de Sineu a Palma, conegut també com a *camí de can Bessonnet*, *camí de Cas Cristo* o *camí des Lleter*.

Camí de sa Comuna

Conegut també amb els noms de *camí del Ras*, *camí de Can Beatet* i *camí des Vecins*. Totes aquestes denominacions fan referència al camí que transcorre pel límit sud de sa Comuna, des del cantó d'en Vicenç fins al cantó del Ras o racó de cas Mostel, fent partió entre sa Comuna i els establits veïnats. El mapa 1:2.500 de l'ICONA el designa com a camí de Can Beatet o de sa Comuna. El primer topònim, fa al·lusió a sa Rota d'en Beatet situada al costat de Sa Comuna i a la zona coneguda pel Ras. Altres informadors el coneixen amb aquest nom pel fet de conduir a aquesta zona. Segons l'amo en Miquel Llubí, també es coneixia com a *camí des Vecins* per ser el camí que dóna pas a tots els establits i rotes d'aquest costat de sa Comuna.²⁴

Camí de ca ets Alemanys

Camí asfaltat que parteix, a la part de tramuntana, de la carretera de Sineu a Algaida i dóna pas als establits de la possessió de sa Casa Nova coneguts com es Camp Roig, ca ets Alemanys i arriba a les rotes de Son Cervera. El seu traçat rectilini, tancat de paret seca, és propi dels camins d'establiment creats a partir de les parcel·lacions dels segles XVIII i XIX. De fet, així es recull a la documentació notarial: *Otra pieza de tierra denominada también Sa Casa Nova, sita en este término municipal, de cabida aproximada de dos cuarteradas, un cuartón y doce destres [...], lindante por el Norte y Este con camino de establecedores.*²⁵

Pel que fa a la denominació d'aquest camí, popularment s'atribueix a l'estada d'un alemany refugiat durant la primera guerra europea que construí la casa coneguda amb aquest

²⁴ Vegeu *4 anys de gestió (1987-1991)*, pàg. 22. (1991).

²⁵ Vegeu escriptura de manifestació i acceptació d'herència atorgada per Miquel Munar Camps, Isabel Amengual Jaume i Sebastià Horrach Bibiloni el dia 11 d'octubre de 1911 davant el notari de Sineu, José de Barcia i Calero.

nom. De fet, pocs anys abans, era coneguda amb el nom de sa Rota o sa Casa Nova. Tot seguit reproduïm la descripció feta a l'escriptura de manifestació i acceptació d'herència atorgada per Miquel Munar Camps, Isabel Amengual Jaume i Sebastià Horrach Bibiloni el dia 11 d'octubre de 1911 davant el notari de Sineu José de Barcia i Calero: *Pieza de tierra denominada sa Rota y también Sa Casa Nova, sita en este término municipal, de cabida aproximada de dos hectáreas ochenta y cuatro áreas doce centiáreas (cuatro cuarteradas) que se halla dividida en tres cercados, lindante por el Norte con tierras de Gabriel Jaume, por Este con el monte comunal de Llorito, por el Sur con tierras de Margarita Soler y por el Oeste con camino de establecedores. Se halla tenida en alodio de D. Antonio-María Vives y afecta á la prestación de un censo de diez pesetas pagadero a dicho Sr. Vives, ignorándose el día de su vencimiento y el fuero de su redención. Su valor se fija en novecientas cincuenta pesetas.*

Camí des Pou del Ras

Variante del camí de Ca ets Alemanys que parteix cap a tramuntana al costat d'aquesta propietat i dona pas als establits coneguts com es Tancat que s'estenen entre ses rotes de Son Cervera, el Ras i sa Comuna. Acaba en el pou públic del Ras,²⁶ molt proper al límit del terme municipal de Sencelles. Prop d'aquest indret, es comunica amb el camí de cas Alemanys, a través d'un camí travesser (actualment abandonat), tancat de paret seca que està orientat de llevant a ponent.

Camí que ve de sa Comuna

Camí de veïnats que uneix el camí des Pou del Ras i es camí de Sa Comuna. Segons alguns informadors, aquest camí estava tancat amb barreres ja que sa Comuna no dona camí a ningú. Tots els establidors tenien camí per ca ets Alemanys.

Camí de Ruberts

Camí que parteix dels Molins (del cantó de ca na Frare) per l'extrem nord de sa Comuna i, fent partió amb can Julià Marron, can Catalí i sa Comuneta de Son Gelabert de Baix, entra cap a dins sa Comuna i arriba fins a sa Raia, on acaba el terme de Llorito i comença el de Sencelles. Segons la cartografia de l'ICONA, el camí de Ruberts comença al punt on entra dins sa Comuna ja que el camí que transcorre entre aquesta i Son Gelabert de Baix es deia es camí Vell de Sineu. D'aquest camí tenim una referència de 1759: «Proseguint desde el Camí qui vá a Son Baulo fins al Camí qui va a Ciutat o a rubers dit el Camí dels molins fins a la Deffinició del terme».²⁷

Camí de Cas Moro Tabac

Conegut també com a *camí Vell de Sineu*. Camí de carro, asfaltat, que comença baix de sa Comuneta de Son Gelabert de Baix, com a continuació del camí de Ruberts, i entre sa Comuna i sa pleta de Son Gelabert de Baix arriba a la carretera Vella de Sineu (PMV 314-1). El topònim de *camí Vell de Sineu* només es coneix a partir de la cartografia de l'ICONA. Hi conflueixen el camí de Son Cul-en-rera i el camí dets Establidors. El seu nom té l'origen en una casa a la qual dona camí, situada dins els establiments de Son Gelabert.

²⁶ Vegeu ORDINAS i MARCÉ, G. (1999), pàg. 261.

²⁷ AMS 2/19 *Cadastrés i estims. Llorito*, f. 70v.

Camí dets Establidors

Camí de carro, tancat de paret que s'estén des del camí de cas Moro Tabac fins a Son Gelabert d'Alt en direcció llevant-ponent. La seva construcció està vinculada als establiments de l'esmentada possessió. Aquest camí apareix referenciat de forma precisa a les escriptures de les propietats confrontants *Una suerte de tierra labrantia secana [...] Confina al Sur con camino de rueda de establecedores...*²⁸

Camí de Son Cul-en-rera

Camí de veïns que, ran de la Comuna, uneix el camí de Cas Moro Tabac amb el camí de Ruberts, tot coincidint en bona part amb la *raia* del terme de Sencelles, donant pas als establits d'aquest indret. De fet, es tracta d'un camí que voreja sa Comuna com el camí de sa Comuna o de can Beatet.

Carretera de Llorito a Montuiri (PMV 323-1)

Carretera que uneix aquests dos nuclis de població. Parteix de la carretera de Sineu a Palma (PM 313), entre es Molí²⁹ i es Cocons, per baix de sa Costa arriba a Llorac i prossegueix fins a entrar al terme de Montuiri ran del camp de Jesús de Son Brondo. El projecte i reformes d'aquesta carretera és de 1930.³⁰ Dins el terme de Llorito intercedeix el camí d'Algaida, ran del Figueralet, el camí de sa Rota d'En Palem, el torrent de Llorac, el camí vell d'Ariany, el camí de Son Coix i el camí de Son Fred que delimita el terme municipal. Així mateix, passa pel pou de Llorac situat ran del torrent del mateix nom.³¹

²⁸ Vegi's escriptura d'acceptació d'herència per part de Rafel, Josep i Catalina Balaguer Vanrell, atorgada el 25 de novembre de 1883 pel notari Pere Francesc Mateu.

²⁹ Vegeu BOSCH PAYERAS, T. i RAMIS PUIG-GROS, A. (1999). «Molins de vent fariners a Llorito. El molí de Paixarí». *III Jornades d'Estudis Locals. Mancomunitat Pla de Mallorca*. Lloret de Vistalegre, 27-28 de març 1998. Binissalem: Di7 Edicions, pàg. 129-140.

³⁰ CORTÈS FORTEZA, S. (1995). *70 anys d'història de Lloret de Vistalegre 1924-1994*. Lloret de Vistalegre: Ajuntament, pàg. 36.

³¹ ORDINAS i MARCÉ, G. (1999), pàg. 260.

